

А. М. ПАЛІЄНКО (викладач)

Навчально-науковий інститут іноземних мов
Національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КАРТИНИ СВІТУ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті розглядається специфіка розвитку інформаційної картини світу студентів – майбутніх журналістів – у сучасному інформаційному просторі. Пропонуються ідеї формування медіакомпетентності й розвитку критичного мислення. Припускається можливість застосування герменевтичного підходу для глибшого опрацювання медіатекстів.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційна картина світу, медіакомпетентність, медіаосвіта, медіаграмотність, медіакультура, критичне мислення, когнітивні операції, герменевтичний підхід.

Постановка проблеми. Нині роль інформації в сучасному світі настільки велика, що фахівці ввели в науковий обіг поняття «інформаційне суспільство» [18, с. 66]. Це, власне, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання як головні продукти інформаційного суспільства примножуються в єдиному інформаційному просторі [20; 19; 23; 17].

На думку У. Мартіна, відмінними *рисами* інформаційного суспільства є [8, с. 116]:

- збільшення ролі інформації, знань та інформаційних технологій у житті суспільства;
- зростання числа людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями й виробництвом інформаційних продуктів і послуг;
- зростаюча інформатизація суспільства з використанням телефонії, радіо, телебачення, мережі Інтернет, а також традиційних і електронних ЗМІ;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує: (а) ефективну інформаційну взаємодію людей, (б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів, (в) задоволення їхніх потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Інформаційне суспільство характеризується за такими основними *критеріями* [8, с. 117]:

1. Технологічним: ключовий чинник – інформаційні технології, які широко застосовуються у виробництві, установах, системі освіти та в побуті.
2. Соціальним: інформація виступає як важливий стимулятор зміни якості життя, формується й затверджується «інформаційна свідомість» при широкому доступі до інформації.
3. Економічним: інформація становить ключовий чинник в економіці як ресурс, послуги, товар, джерело доданої вартості й зайнятості.
4. Політичним: свобода інформації, зростаюча участь у політичному процесі різних класів і соціальних верств населення.
5. Культурним: визнання культурної цінності інформації, її використання на користь розвитку окремого індивіда й суспільства загалом.

Отже, комунікація стає «ключовим елементом інформаційного суспільства». Проте, його слід сприймати не в буквальному розумінні, а розглядати як орієнтир, тенденцію змін у сучасному суспільстві. Серед цих змін виокремлюють такі [8, с. 117]:

- усвідомлення важливості інформації й інформаційних технологій;
- зростаюче розуміння необхідності комп'ютерної письменності;
- широке поширення комп'ютерів та інформаційних технологій;
- розвиток комп'ютеризації й інформатизації суспільства та освіти;
- підтримка урядом розвитку комп'ютерної мікроелектронної технології та телекомунікацій.

Таким чином, неможливо перебільшити вплив інформації й інформаційних технологій на особистість, а відтак і на формування її інформаційної картини світу (ІКС). **Метою статті є**

визначення особливостей формування ІКС студентів – майбутніх журналістів.

Виклад основного матеріалу. ІКС особисте відображення навколишнього світу у свідомості людини, яка є членом цього світу, а отже може адаптуватися до нього, впливати на нього і змінювати його [5, с. 183-184]. ІКС побудована як концептуально-інформаційна модель дійсності [4], як система концептів або як складне цілісне поняття, котре є узагальнено-мовним відображенням взаємозв'язаних фактів, явищ і закономірностей в їхньому розвитку [12, с. 4].

Завдяки мові ІКС отримує можливість соціального репродукування, зв'язаного з активним ставленням до минулого досвіду, коли відбирається, зберігається і створюється те, що сприяє подальшому розвитку суспільства, наслідком чого є утворення особливого інформаційно-мовного бачення світу. ІКС може бути загальною й конкретно-фрагментованою. Загальна ІКС – це інформаційна системна модель світу. Конкретно-фрагментована ІКС – це образ певної моделі або певним чином структурований подієвий зріз реальності [4].

Для того, щоб ІКС студентів – майбутніх журналістів – мала об'єктивний характер, у них має бути сформована **медіакомпетентність** – сукупність здатностей, знань, навичок і вмінь, які створюють готовність до сприйняття, опрацювання, структурування, продукування й передавання іншомовної медіаінформації в різних формах, видах і жанрах [13, с. 137]. Таке трактування медіакомпетентності дозволяє зробити припущення, що її невід'ємними складниками є відповідна медіаосвіта й медіакультура. **Медіаосвіта** передбачає вивчення ЗМІ (преси, телебачення, радіомовлення, кінематографу, Інтернету) як у межах професійної підготовки фахівців цієї сфери, так і необхідне сучасній людині опанування існуючих інформаційних технологій, що формує медіаграмотність – розвинуту здатність до сприйняття, аналізу, оцінювання і створення медіатекстів, до розуміння соціокультурного й політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, а також використовуваних ними кодових і репрезентаційних систем. Основними завданнями медіаосвіти є: підготувати молоде покоління до життя в сучасних інформаційних умовах і до адекватного сприйняття різноманітної інформації, навчити розуміти її, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, оволодіти способами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів [10, с. 555]. Медіаграмотність допомагає активно використовувати можливості інформаційного поля ЗМІ і сприяє кращому розумінню мови медіакультури [14, с. 38], тобто сукупності матеріальних та інтелектуальних цінностей у сфері медіа, а також певної системи їх відтворення й функціонування в соціумі. По відношенню до аудиторії **медіакультура** може виступати системою рівнів розвитку особистості, здатної сприймати, аналізувати й адекватно оцінювати медіатексти, займатися медіаторчістю та засвоювати нові знання [14, с. 24].

Можливо припустити, що високий рівень сформованості медіакомпетентності неможливий без розвинутого **критичного мислення** (КМ), яке допомагає контролювати потік вхідної інформації, класифікувати, категоризувати й узагальнювати її, формувати самостійні оцінні судження й аргументувати їх. У перекладі з грецької КМ є мистецтвом формувати судження. «Критичність» характеризує мислення як свідомий процес, уміння не піддаватися впливу чужих думок і здатність діяти обмірковано [9, с.136]. Із погляду сучасних підходів КМ є [6, с. 31]:

а) активним процесом, який надає можливість контролювати інформацію, ставити її під сумнів, об'єднувати, переробляти, адаптувати або відкидати, висловлювати самостійні оцінні судження й аргументувати їх;

б) умінням не піддаватися впливу чужих думок, а оцінювати їх, бачити сильні та слабкі сторони, виявляти те цінне, що в них є, й ті недоліки, які вони мають;

в) результативним мисленням: воно обов'язково передбачає певний кінцевий результат у вигляді судження;

г) нестандартним мисленням: воно не може ґрунтуватися на алгоритмах чи на інших механічних процедурах, оскільки в його основі лежить здатність до самостійних логічних роздумів і суджень;

д) діалогічним мисленням: воно представляє безперервну дискусію, увага в якій зосереджується на предметі дискусії, головною метою якої є сприяння процесу пізнання;

е) соціальним мисленням: його розвиток успішно здійснюється в ході продуктивної колективної навчальної діяльності за умови розв'язання таких завдань, які сприяють розвитку навичок аналізувати й робити аргументовані висновки, висувати гіпотези, зіставляти,

порівнювати, оцінювати й узагальнювати інформацію та використовувати здобуті знання для вирішення проблемних завдань.

КМ розвивається у процесі діяльності, зв'язаної з обробкою медіатекстів, що вимагає здійснення таких когнітивних операцій, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, інференція, порівняння, узагальнення тощо. **Аналіз** тексту полягає в розділенні цілого на частини, описі кожної з частин і знаходженні зв'язків між ними, що передбачає здатність до механічного й рівневого членування тексту, вияву форм взаємодії елементів цілого і причин досліджуваних явищ тощо [11, с. 26]. Аналіз тісно зв'язаний із синтезом. Вони доповнюють один одного і знаходяться у нерозривній єдності. **Синтез** полягає у виокремленні за допомогою аналізу й поєднанні складників, властивостей, реляцій між частинами тексту та вивченні їх як єдиного цілого [11, с. 549]. При цьому операція синтезу доповнюється також індукцією.

Індукція як один із видів умовиводу передбачає перехід від окремого конкретного вивчення певного об'єкту (частини тексту) до загального умовиводу. Розрізняють повну й неповну індукцію. Повна індукція є виведенням загального положення про текст на основі розгляду всіх його частин. Така індукція дає достовірний умовивід, але сфера її застосування є обмеженою. Неповна індукція має необмежену сферу застосування, але її умовиводи є лише ймовірними положеннями, які потребують подальшого доведення. Індукція завжди виступає поряд із дедукцією [15, с. 166]. **Дедукція** – це умовивід, в якому здійснюється логічний перехід від загального до конкретного, наприклад, від цілого тексту до його частин [3, с. 127]. Індуктивні й дедуктивні умовиводи допомагають декодувати повідомлення, частини якого безпосередньо не є причиною й наслідком. Подібні повідомлення потребують побудови у свідомості реципієнта логічного зв'язку між причиною й наслідком. Такий зв'язок виводиться з досвідних, фонових знань (знань про світ) реципієнта. Процес отримання вивідних знань при обробці інформації є **інференцією** [11, с. 194–195]. Виведення знань під час опрацювання інформації неможливе без порівняння.

Порівняння – це когнітивна операція поєднання декількох явищ, ознак тощо на підставі їхнього уподібнення й установаження аналогій між ними. Виокремлюють просте порівняння як уподібнення за однією ознакою й розгорнуте, яке ґрунтується на аналогії за багатьма ознаками [11, с. 475]. Судження, які виражають результат порівняння, мають на меті розкриття змісту понять про порівнюваний об'єкт [15, с. 166]. Порівняння є важливою передумовою **узагальнення** – логічного переходу від конкретних ідей до загальної думки щодо досліджуваного об'єкту/тексту. Отримання узагальненого знання означає глибше відображення дійсності [15, с. 328].

Розвиток описаних когнітивних операцій сприятиме становленню КМ студентів, яке, у свою чергу, забезпечить високий рівень сформованості медіакомпетентності, що вимагає таких основних **умінь** [21, с. 53]:

- виявлення головного сенсу медіатексту й виокремлення його основних елементів;
- розмежування важливого і другорядного;
- визначення типових і оригінальних фрагментів медіатексту;
- узагальнення основних ідей медіатексту;
- адекватна оцінка цінності медіатексту або його частин;
- формування самостійного і критичного судження на ґрунті порівняння відповідно до певних критеріїв;
- розважливність, розсудливність і поміркованість у прийнятті рішень із дотриманням точності фактів медіатексту;
- творче розв'язання завдань на основі медіатексту;
- позитивне ставлення до нових повідомлень, які не відповідають звичним категоріям;
- створення лаконічного, чіткого й точного образу/моделі медіатексту;
- концептуальне моделювання медіатекстів.

Згадані вміння передбачають, насамперед, здатність до адекватного розуміння, опрацювання й інтерпретації медіатекстів, що, на нашу думку, потребує застосування **герменевтичного підходу**. Він був сформульований на ґрунті герменевтики (від грецьк. *hermeneutikos* – той, що пояснює, тлумачить). У древні (дохристиянські) часи герменевтика

розглядалась як філософське вчення, у християнську еру – переважно, як мистецтво тлумачення священних текстів. У XIX ст. у працях німецького філософа Ф. Шлейєрмахера герменевтика набула характеру методології наукового пізнання: розуміння було введене до категорійної системи філософії й розглядалось як діалогічний процес між автором і читачем, читачем і текстом, текстом та історією авторської епохи [22, с. 112]. Сьогодні герменевтику розглядають як науку про тлумачення й інтерпретацію текстів (Г. Гадамер, М. Хайдеггер, П. Рікер) та як теорію розуміння (Р.І. Павіленіс, А.А. Брудний, Д.П. Горський). Власне, сучасна герменевтика постулює ті самі основи, що й Ф. Шлейєрмахер, видозмінюючи та ускладнюючи їх, проте, їхня сутність істотно не змінилася. В основі сучасної герменевтики лежить положення про розуміння тексту як багатоаспектного процесу, який забезпечує пізнавально-креативну сутність інтерпретаційної діяльності людини, зануреної в багатовекторну діалогічність із мовою, соціумом, культурою, інтеріоризованим буттям у його інтерактивній дискретності [11, с. 81–83].

Послідовники Ф. Шлейєрмахера В. Дільтей, Е. Гуссель, Ф. Ніцше, М. Хайдеггер, Г. Гадамер, Е. Бетті, П. Рікер розробили низку актуальних і нині положень щодо опрацювання тексту. Це положення про: 1) інтерпретацію як універсальну категорію, яка систематизує хаос реальності за допомогою мови (Ф. Ніцше); 2) розуміння феноменологічної редукції (тобто вивільнення свідомості від природної установки) як переходу до альтернативного світу тексту (Е. Гуссерль); 3) антиципацію як прогностичне читання тексту з очікуванням відповідного змісту (М. Хайдеггер); 4) концепцію протиставлення емпірично пізаного й пізаного шляхом приписування смислу розумом (А. Вайтхед); 5) інтерпретаційну гіпотезу, на яку спирається розуміння (Е. Бетті, Г. Гадамер); 6) духовно значуще переживання смислу при опануванні світу (В. Дільтей); 7) концепцію вбудованої до тексту внутрішньої програми інтерпретації, розрахованої на гіпотетичного читача (Е. Бетті) [11, с. 81–83].

В аспекті герменевтичного підходу розуміння тексту передбачає розкриття його смислів, які не виражені експліцитно, та рух від розуміння частин до прогнозування змісту цілого й навпаки – від розуміння цілого до усвідомлення змісту частин. Двовекторність розуміння від частини до цілого й від цілого до частини ускладнюється й новим вектором – зміною гіпотез щодо цілого, їхнім синтезом і рекурсивним розумінням частин. Таким чином, метою опрацювання тексту в герменевтичному підході є входження в *герменевтичне коло* тексту (тобто проникнення в задум автора) й розуміння смислу цілого тексту на основі аналізу частин, що витікає з передбачення смислу цілого. Розрив герменевтичного кола передбачає когнітивну процедуру, яка використовує невербалізоване попереднє знання й досвід читача та вимагає від нього здійснення певних когнітивних операцій, котрі забезпечують розуміння тексту і проникнення в концептуальний світ автора [2, с. 314].

У різних школах герменевтики склалися декілька концепцій герменевтичного кола. Проте, найпоширенішою є така: ціле не можна зрозуміти, не розуміючи його частин, а розуміння частин одночасно передбачає розуміння цілого. Природа розуміння передбачає, що ціле містить у собі кожний окремий момент тексту, а кожний окремий момент «працює» на ціле. Розуміючи загальне, ми розуміємо й окреме, та навпаки [2, с. 201]. Проникнення в герменевтичне коло припускає такі основні *етани*: 1) передрозуміння, або створення попереднього смислу тексту; 2) інтерпретацію, що включає активну роботу з текстом; 3) власне розуміння як кінцевий результат, що передбачає глибоке проникнення в задум і світ автора [1].

Висновки. Таким чином, застосування герменевтичного підходу до опрацювання текстів/медіатекстів сприятиме адекватному і глибокому їх розумінню та інтерпретації. Це відбувається за допомогою відповідних когнітивних операцій, які лежать в основі КМ. Проникнення в задум автора тексту та його глибоке розуміння позитивно вплине на формування медіакомпетентності (а відтак і на медіаосвіту, медіаграмотність та медіакультуру). У свою чергу, високий рівень сформованості медіакомпетентності допоможе студентам – майбутнім журналістам – розвинути ІКС, що дозволить їм повноцінно існувати в сучасному інформаційному суспільстві.

Перспективу подальшого дослідження заявленої теми ми вбачаємо у розробці методики формування іншомовної медіакомпетентності майбутніх журналістів на матеріалі англомовних ЗМІ.

Список використаної літератури

1. Агапов О. Метод интерпретации в историческом познании [Электронный ресурс] / О. Агапов. – Режим доступа : <http://z3950.ksu.ru/phil/0711604/042-046.pdf>.
2. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику : учебное пособие / А.Н. Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 360 с.
3. Большой психологический словарь / под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. – М. : Изд-во Прайм-Еврознак, 2007. – 672 с.
4. Володина М.Н. Язык СМИ – основное средство воздействия на массовое сознание [Электронный ресурс] / М.Н. Володина. – Режим доступа : http://evartist.narod.ru/text12/03.htm#з_11.
5. Добросклонская Т.Г. Вопросы изучения медиатекстов (опыт исследования современной английской медиаречи) / Т.Г. Добросклонская. – изд. 2-е, стереотипн. – М.: Эдиториал УРСС, 2005. – 288 с.
6. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления (Как мы мыслим) / Дж. Дьюи : пер. с англ. Н.М. Никольский; ред. Ю.С. Рассказова. – М. : Лабиринт, 1999. – 192 с.
7. Информационная картина мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://evartist.narod.ru/text5/79.htm>.
8. Мартин У. Дж. Информационное общество (Реферат) / Мартин У. Дж. // Теория и практика общественно-научной информации. Ежеквартальник. – М., 1990. – № 3. – С. 115–123.
9. Педагогический энциклопедический словарь / под ред. О.Д. Грекулова. – М.: Большая рос. энцикл., 2003. – 527 с.
10. Российская педагогическая энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pedagog/russpenc/index.phpc
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Стручаев М.В. Человек и антропологические изменения семантико-информационной картины мира : автореф. дис... канд. фил. наук / М.В. Стручаев. – Белгород: БГУ, 2006. – 23 с.
13. Федоров А.В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогических вузов / А.В. Фёдоров. – М. : Изд-во МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. – 450 с.
14. Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А.В. Фёдоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.
15. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1985. – 590 с.
16. Dordick H.S. The Information Society: A Retrospective View / Dordick H.S., Wang G. – L. : Newbury Park., 1993. – 220 p.
17. Katz R.L. The Information Society: An International Perspective / R.L. Katz. – N.Y. : Oxford University Press, 1988. – 314 p.
18. Machlup F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States / Machlup F. – Princeton : Princeton University, 1962. – 334 p.
19. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Y. Masuda. – Washington : Scientific Book, 1981. – 268 p.
20. Porat M. The Information Economy : Development and Measurement / M. Porat. – Washington : Scientific Review, 1978. – 128 p.
21. Potter W.J. Media Literacy / W.J. Potter. – Thousand Oaks; London: Sage Publication, 2001. – 246 p.
22. Schleiermacher Fr.D.E. Hermeneutik. Nach den Handschriften Neu Herausgegeben und Umgeleitet von H. Kimmerle. Zwischen Verbes und Era / Fr.D.E. Schleiermacher. – Auflage Heidelberg, 1974. – 334 s.
23. Stonier T. The World of Information / T. Stonier. – London : Oxford University Press, 1983. – 216 p.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2012.

А. М. Палиенко. Особенности развития информационной картины мира будущих журналистов.

В статье рассматривается специфика развития информационной картины мира студентов – будущих журналистов – в современном информационном пространстве. Предлагаются идеи формирования медиакомпетентности и развития критического мышления. Высказывается возможность применения герменевтического подхода для более глубокой обработки медиатекстов.

Ключевые слова: *информационное общество, информационная картина мира, медиакомпетентность, медиаобразование, медиаграмотность, медиакультура, критическое мышление, когнитивные операции, герменевтический подход.*

A. Palienko. Specific Features of Developing Future Journalists' Informational Representation of the World.

The article studies the peculiarities of developing future journalists' informational representation of the world. The ideas of media competence and critical thinking development are highlighted. Media competence is a set of proper capacities, knowledge and skills. These components combined constitute a person's readiness for perception, processing, production and dissemination of information.

The author states that the high level of media competence is impossible without developed critical thinking. It is a skill which helps a person act sensibly, evaluate other people's thoughts and formulate his/her own independent judgments. Critical thinking is developed in a relevant activity due to such cognitive operations as analysis, synthesis, induction, deduction, inference, comparison, generalization, etc.

It is hypothesized that media competence and critical thinking will facilitate developing future journalists' abilities to process media texts and interpret information. The author makes an assumption that developing such abilities may require the hermeneutic approach application.

Key words: *information society, informational representation of the world, media competence, media literacy, media culture, critical thinking, cognitive operations, hermeneutic approach.*